

ПРО ПОХОДЖЕННЯ ОЗЕР УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Йосип Гілецький

Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника

Типовим переліком типів озер Карпат за генезисом є заплавні, льодовикові, вулканічні і завальні. Узагальнені матеріали про особливості кожного з типів, а також морфометричні характеристики конкретних найбільш відомих озер Українських Карпат опубліковані як комплексних фізико-географічних монографіях [1,6,7] так і у публікаціях гідрологічного [10] та геоморфологічного [4] змісту. Однак перелік цих озер далеко не повний, а також не дає вичерпної відповіді про походження усіх озерних котловин.

Відновлення і все більше зростання інтересу до туризму та екскурсій спонукає останнім часом непрофесійних авторів давати свої припущення про походження таких цікавих для відвідування об'єктів як озера. Так в одному з таких видань висловлюється думка, що озеро Лебедин у Покутсько-Буковинських Карпатах на Косівщині утворилося під впливом діяльності льодовика та карстових процесів [5]. Про озеро Вікниці у цьому ж геоморфологічному районі в іншому джерелі сказано, що утворилося воно під час сходження льодовиків [8]. Однак, як відомо, ніяких слідів льодовиків у Покутсько-Буковинських Карпатах науковці не виявляли. Та і карстові процеси для карпатського флішу зовсім не характерні.

Недостовірну інформацію про озера можна знайти і у нових картографічних творах. До цього часу позначаються озера Шибене чи став Бальцатул у Чорногорі, озеро Синє у масиві Синяк Вулканічних Карпат [3,9]. Однак цих об'єктів впродовж декількох десятків років не існує. На двох перших природна, а у другому випадку штучна, греблі давно прорвані. Озеро Синє насправді вже впродовж багатьох років є типовим верховим болотом без відкритого водного дзеркала.

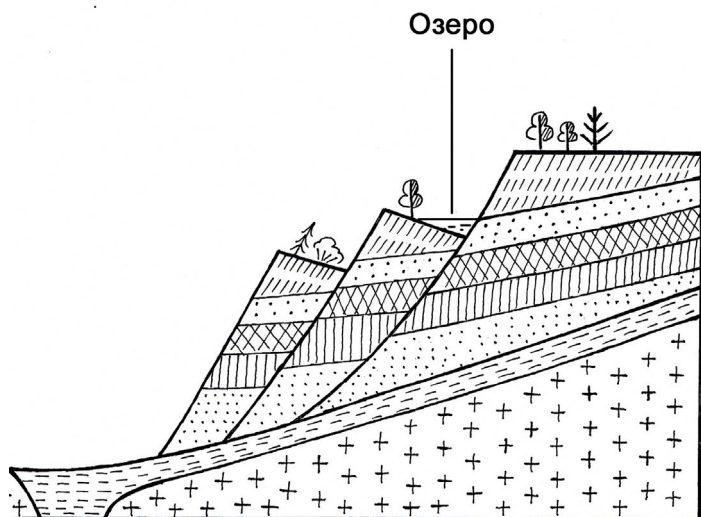
На основі власних спостережень можемо стверджувати, що озера льодовикового походження в Українських Карпатах є не тільки у масивах Чорногори та Свидовця, але і у Привододільних Горганах. Між північними відрогами вершини Негровць (1707 м) та Горб (1691 м) хребта Пішконя знаходиться типовий кар з невеликим льодовиковим озером.

Однак основну увагу у своїй публікації ми хочемо приділити таким озерам як Озірце на схилі Пішконі у Привододільних Горганах, озеро Велика Трусця на західному схилі вершини Рівна та Лебедин на південно-західному схилі хребта Лебедин Покутсько-Буковинських Карпат. Обстеження цих озер дає підставу стверджувати, що їх не можна віднести до перелічених вище генетичних типів озер Українських Карпат. Версії про їх заплавне чи вулканічне походження абсолютно безпідставні. Це ж однозначно можна стверджувати щодо ймовірного льодовикового генезису Великої Трусці та Лебедина, оскільки вони розміщені в районах, які у плейстоцені не знаходились

за даними досліджень вище снігової лінії. Не виявлені у цих районах і породи які піддаються карстовим процесам.

Тоді залишається версія щодо завального (греблевого) походження озер. Однак такі озера мають чітко виражені свої специфічні риси, які можна виявити під час безпосереднього спостереження і навіть на основі аналізу картографічних матеріалів. Це передусім наявність долини потоку вище і нижче самого озера, стінки відриву бічного зсуву та стрімкого, у вигляді водоспаду чи порогів, падіння води після греблі. Однак жодної з цих ознак названі озера не мають. Живляться ці озера джерелами та опадами, а витікають з них слабо врізані у флішеві товщі струмочки, які тільки далеко нижче мають виражену долину.

Підказкою до вирішення цієї проблемної ситуації є назва походження озер в праці польського автора Войцеха Крукара [2]. Він називає озера Карпат не завальними, а *зсувними*. Така назва є дещо ширшою за змістом і передбачає, що озерні котловини можуть утворюватися не тільки у результаті перекриття долини потоку бічним зсувом, але й внаслідок відриву і переміщення самого тіла зсуву вниз по схилу. Відомо, що тіла зсувів можуть простягатися на стрімких схилах на десятки і навіть сотні метрів. В плановому розміщенні вони часто мають форму півкола, утворюючи пониження у схилі, яке називають зсувним цирком. У стінці відриву відкриваються водоносні горизонти, які заповнюють зсувний цирк, перетворюючи його на озеро.

Озера Велика Трусця, Озірце, Лебедин є видовженими поперек схилу, мають навколо виположені площадки, а вище водного дзеркала дуже стрімкий схил, який очевидно в давньому минулому був стінкою відриву. Тому вважаємо, що ці озера слід вважати за походженням зсувними. Припускаємо, що в Українських Карпатах озер утворених у результаті таких геоморфологічних процесів є значно більше, а тому це питання потребує подальших експедиційних досліджень.

Список літератури

1. Воропай Л.І., Куниця М.О. Українські Карпати: Фізико-географічний нарис. – К.: Радянська школа, 1968. – 168 с.
2. Гори Гуцульщини /За ред. Анджея Вельоха – Краків: Центральний Осередок Гірського уризму ТТК, 2006 – 224 с.
3. Карпати: Синяк. (М 1:50000) – К:ДНВП «Картографія», 2004.
4. Карпенко Н.І. Особливості поширення озер в Українських Карпатах // Проблеми геоморфології і пралеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій: Збірник наукових праць. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 83–88.
5. Пм'ятки природи Косівщини /Упорядник І.Пилипейко. – Косів: Писаний Камінь, 1997. – 128 с.
6. Природа Івано-Франківської області /За ред. К.І. Геренчука. – Львів: Вид-во при Львівському ун-ті, 1973 – 152 с.
7. Природа Українських Карпат /За ред. К.І. Геренчука. – Львів: Видав-во Львівського ун-ту, 1968.
8. Туристичними стежками Косівщини: Довідник, Час.2 . – Кути: Евріка, 2004 – 59 с.
9. Туристичні стежки Чорногорки: Топографічна карта. (М 1:50000) – К:ДНВП «Аерогеодезія», 2003.
- 10.Швебс Г.І., Ігошин М.І. Каталог річок і водойм України. – Одеса, Астропринт, 2003. – 392.

ABOUT FORMATION OF LAKES THE UKRAINIAN CARPATHIANS

Yosyp Hiletskyy

Lakes can be formed not only as a result of overlapping of a valley of a stream by a lateral landslip, but also owing to a separation and moving of the body of a landslip downhill. In the Ukrainian lakes Карпатах formed as a result of such geomorphological processes is very much.

Опубліковано:

Гілецький Й. Р. Про походження озер Українських Карпат. / Збірник наукових праць: Матеріали науково-практичної регіональної конференції. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. С. 164–166.